

[ПИЛИП ОРЛИК]

I. МАНІФЕСТ ГЕТЬМАНА ПИЛИПА ОРЛИКА

від 4 квітня 1712 р.

Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Володарі, що дорожать своїм добрим ім'ям та славою, більше, ніж інші люди, виставлені на суд загалу; саме тому вони дивляться один на одного, немов відповідальні перед цим загалом за спонуки власних чинів та за свої ухвали, хоча насправді вони звітують перед єдиним Богом за свої діяння. З огляду на це, ми маємо за необхідне дати знати Королям, Князям, Республікам та іншим християнським державам про причини, які схилили мене прийти в Оттоманську імперію і підняти сьогодні зброю проти царя московського, тепер уже переконані, що ця ухвала не буде кимось криво тлумачена, а надто ж тими, хто не відає про справедливість нашої справи або ж застережені підступством недругів наших. Найперше годилося б сказати, що ми не могли помилитися, йдучи услід і за прикладом нашого попередника, славної пам'яті гетьмана козацького Івана Мазепи, чий видатні заслуги й християнське благочестя досить знані були у світі. А втім, ми знаємо, що природним правом є визволятися від гноблення і трудитись, аби повернути те, що несправедливістю та переважною силою було у нас забрано: всім відомо, як трактовано нас у Московській імперії.

Всім відомо, що безсмертної пам'яті найясніший гетьман Богдан Хмельницький власною волею, не бувши ніким до того примушений, прихилив руський народ і козацьку націю Московській імперії. І, укладаючи урочисту угоду, московський цар Олексій Михайлович клятвою присягнув¹ вічно охороняти під своєю протекцією козацьку націю і руський народ. Всім відомо, що по смерті блаженної пам'яті найславнішого гетьмана Богдана Хмельницького Московська імперія, вдавшись до найрозмаїтіших способів, порушила закони та вольності козацької нації, підтверджені самим московським царем: він хотів обернути у рабство вільний народ руський.

Всім відомо, що Петро, цар московський, прагнув перетворити вільних козаків на регулярну армію, порушити наші закони та вольності і навіть вигубити назавжди військо Запорозьке. Тоді блаженної пам'яті найясніший гетьман Іван Мазепа, з наміром оборонити права своєї Вітчизни та зберегти військо Запорозьке, увійшов під протекцію найяснішого короля шведського. Він у цьому наслідував приклад свого попередника,

блаженної пам'яті гетьмана Богдана Хмельницького, який уклав із найяснішим королем шведським Карлом угоду та військовий союз заради визволення Вітчизни від польського ярма, що від нього терпів тоді народ руський².

Козацька нація від фатальної Полтавської битви стогне під тиранічним ярмом Москви і жадає одного — повернути собі волю.

Після смерті в Бендерах блаженної пам'яті гетьмана Івана Мазепи козацьке військо милістю Божою та під опікою найяснішого короля шведського стародавнім звичаєм обрало мене новим гетьманом. У цю загрозливу мить, попри найтяжчі обставини, я дав згоду взяти на себе цю величезну справу — з поміччю Божою володарити задля громадських інтересів нашої коханої Вітчизни, війська Запорозького та всієї України. Разом з тим я прийняв це звання лише за тієї умови, що найясніший король шведський дає запевнення козацькій нації обстоювати її права перед московитами; і заради цієї мети найясніший король шведський підтвердив урочистим дипломом³, що він не складе зброю і не почне жодних переговорів із Московією, не включивши до них інтересів козацької нації.

Проте ані прагнення наші, ані ревність до нашої коханої Вітчизни не змусили нас удатися до дій, супротивних нашому обов'язку, і, яко християнську націю, великий володар зміцнив нас урочистою угодою⁴, уклавши з нами союз; ця угода така почесна й вигідна для християнської нації, що міністри Порти, за їхнім твердженням, не знаходять подібного прикладу в своїх історичних анналах.

Його високість запевнив нас, що не планує ні завоювати, ані включити Україну до своєї імперії, а прагне відновити нашу державу згідно з її колишнім устроєм, з тим, щоб відгородити Оттоманську імперію від держави царя московського, позаяк їхнє близьке сусідство стає причиною великих і кривавих воєн; таким чином, якщо, на перший погляд, ми виглядаємо прибічниками оттоманських сил, із цього не мусить випливати, ніби ми з'єдналися з турками задля звоювання християн; ідеться лише про очікування часу, коли ми зможемо очолити всю козацьку армію, аби з поміччю Божою трудитися заради визволення нашої Вітчизни від ярма, під яким вона стогне вже стільки років.

Ми не можемо незворушно дивитись на страждання нашої милої Вітчизни, бачити порушення її прав за стількома пунктами. Ми не будемо діяти, керуючись почуттям помсти, а навпаки, — згідно із справедливістю та правом, що дозволяє кожному боронити свою власну справу та свою власну мету. Цим

самим ознаймуємо, що на нас не лежить вина за людську кров, яка може пролитися. При цьому, аби дати знати, що ми не зрікаємось добрих обов'язків християнських володарів, обумовлено у статті нашої угоди з королем шведським, що, коли з поміччю Божою козацька нація буде відновлена у своїх правах, не буде нашої відмови щодо посередництва безсторонніх держав у справі усталення кордонів та справедливого розв'язання інших проблем, якщо такі виникнуть.

Нарешті, яким би не був успіх нашої справи і якою б не була доля зброї, що її, гадаю, ми по справедливості мусимо підняти, розрадою нам буде те, що ми трудилися, вагаючи самим життям нашим, заради слави та користі нашої коханої Вітчизни, а також звістували всім безстороннім особам правоту наших намірів та справедливість мотивів, які спонукали нас до дії.

*Демотика,
дано
4 квітня 1712 р.*

*Гетьман
Запорозьких Козаків
ПИЛИП ОРЛИК*

II. [ПРИЧИНИ ВИХОДУ УКРАЇНИ З-ПІД МОСКОВСЬКОГО ПРОТЕКТОРАТУ]

Явно мусить бути ледви чи не цілому широкому світови, як народ Руський і військо Запорозьке, бувши під властю держави Польської, обтяжені різними кривдами в вірі, правах і свободах своїх, для оборони своєї і привернення свобод натуральним правом пімсти збройно стали на кривдників, і Бог, справедливий местник кривд, не тільки поблагословив їх незчисленними перемогами, але й привів народ сей в давню його свободу, скинувши в нього ярмо неволі. На сповнення того подвигнув він ревного оборонця прав і свобод своєї Вітчизни, предоброго вождя славної пам'яті Богдана Хмельницького, і той, за Божою поміччю, з'єднавши сили свої з Кримом, промислом і сильним духом своїм відважно виступаючи проти Польщі, добився, що держава Польська мусила відріктися навіки всеї України обох сторін Дніпра і відступити в козаче володіння, границею її означивши в трактатах ріку Случ. Так, скинувши з себе ярмо польське, Україна з військом Запорозьким стала народом вільним, свободним від усякого чужостороннього панування і жила за законами своїми, заховуючи тільки в цілості давніший уложений з Кримом союз приязни та братства й

заприсяжений зв'язок оружний. Але й Кримська орда, нарушивши умову, під покровом помочи й приязни почала долягати та спочатку потайки, а потім і явно почала забирати в неволю та грабувати жінок і дітей, а далі й самих козаків. Тоді Україна, натерпівшись стільки клопотів з кримського боку і далі вже терпіти не можучи, з тим своїм вождем Богданом Хмельницьким і всім військом Запорозьким здалася на обіцянки московські і з доброї та непримушеної волі, вважаючи на спільну віру православну, піддалася під протекцію московську, поставивши одначе такі умови, закріплені договором і стверджені присягою: правительство московське зобов'язується на вічні часи заховувати і обороняти військо Запорозьке і народ свободний Руський при їх правах, законах і свободах непорушно; землі українські не сміє прилучати до володінь своїх і сусідам не дозволить нарушити цілості їх; війну чи оборонну, чи зачіпну против спільних ворогів обох держав мають сі держави вести спільно і одна другій помагати.

І з того часу і донині протягом довгого ряду літ своїм коштом, без усякої грошової підмоги, служили ми пресвітлим царям московським вірно й непохитно, проти усіх ворогів відважно виступали і сміливістю своєю стримували всю силу кримську: скільки разів татари без усякої перешкоди пустошили в державі Московській аж до Калуги, поки Україна і військо Запорозьке не прийшли до унії з Москвою та грудьми своїми не стали заборолом для земель московських від нападів татарських. І поза тим при різних ударах фортуни стільки разів давали ми докази своєї відваги і вірності. Та замість вдячності і доказів пошанівку за такі вірні служби, за кошти воєнні, вкладені в них до останньої руїни нашої, за незчисленні вчинки геройські й криваві подвиги воєнні — все нам злом за добро відплатити пильновано. І так від початків нашого свободного переходу під ту протекцію, видячи військо Запорозьке, яке воно до війни завзяте, а народ руський відважний, в війнах вирощений, а притім ще в сусідстві напготові має сили татарські, — неустанно всякими способами і штуками нечуваними силкувалося [правительство московське] якомога права наші й вільності скасувати, військо Запорозьке викорінити, ім'я козацьке навіки знищити, а городи й міста по всій Україні під свою владу забрати. Так і по нинішній день пильнує воно свого заміру, і тепер силкується здійснити свої нечестиві бажання щодо України — тому всьому було і тепер є багато ясних вказівок і доказів. Минувшину переходити не дозволяє брак часу — коротко вияснимо тільки те, що змусило покійного преславного гетьмана Мазепу з військом Запорозьким і

народом Руським взятися за зброю для оборони від Москви прав своєї Вітчизни і вольностей своїх.

По-перше — преочевидне порушення Москвою прав і вольностей наших видне з того: коли славної пам'яті гетьман Богдан Хмельницький з усею Україною і військом Запорозьким прийшов під протекцію московську, тоді було забезпечено трактатами з Москвою, що границі, уставлені трактатами з Польщею, мають зіставатися не порушені. Та [московське правительство] не постидалося сьогобічну Україну, від ріки Случи до ріки Дніпра, перевівши тубильців у свої колонії, так звані Слободи, без відома гетьмана і війська Запорозького назад віддати в володіння польське, укладаючи з поляками вічну згоду. Не личило москвитинові робити такого нечестивого вчинку, бо ж він на святощі і душу свою присяг боронити цілости границь України; але своїм зрадливим замислом зважився він розділити Україну, хоч її цілу, з обох боків Дніпра, не здобув ні грошима, ані силою збройною, але дістав під протекцію з доброї волі прилучену, задля одности віри. І не тільки се зробив він по якимсь часі, але й тепер, коли другим разом військо Запорозьке визволило сьогобічну Україну з власти польської, завдяки великодушному запалови полковників своїх Самуса і Палія, і з'єднало обидві сторони України під одним регіментом гетьманським, по давньому звичаю, — [правительство московське] підтримувало поляків в надіях на відступлення України; нарешті й кріпость Білу Церкву, здобуту від поляків промислом тих же полковників, обсадило своєю залогою та силоміць віддало в розпорядження їх (поляків).

Друге — ще за життя Богдана Хмельницького ріжними лестощами виманило собі московське правительство право ввести свою залогоу воєнну до Київа, для охорони тамошніх святинь, з тим, що начальник залого не буде мішатися в воєнні справи війська Запорозького, ані не буде присвоювати собі якихось прав до Києва і людности його. Але по смерті Богдана Хмельницького, коли за свободним волею і вибором прийняв клейноди гетьманські син його Юрій Хмельницький, — Москва, ведучи війну з поляками, зробила в Києві склад припасу і всяких знарядів військових, а для охорони його та для більшої безпеки від нападів польських відновила верхній город київський і там посадила свого начальника московського, а той начальник московський під ту ж пору, примноживши собі війська, присвоїв собі титул воєводи і незаконно прибрав права не тільки в Києві, над мешканцями його, але і по цілій Україні до порядкування справ громадських немовби другий гетьман і

абсолютний володар розпростер свою деспотичну власть, против договорів і постанов стверджених присягою.

По-третє — московське правительство, ріжними обіцянками заманивши в Московщину Брюховецького, против прав і вільностей наших та трактатів, потайки, без свобідного вибору, надало йому уряд гетьманський і доти відти не випустило, поки не позволив Москві зайняти своїми залогами всі українські міста і ввести туди своїх управителів. Свобідний народ, не при звичаєний терпіти таких беззаконностей, винищив сі залоги збройною силою. Але в кріпостях: Переяславі, Ніжині і Чернигові вдасть московська так зміцнилася, що і тепер коменданти московські не перестають чинити людности тих полків ріжні кривди. В статтях же Богдана Хмельницького не позволено вводити залоги в Україну...

ІІІ. ВИВІД ПРАВ УКРАЇНИ

По довгій й кривавій війні вічної пам'яті найхоробріший гетьман Хмельницький визволив з-під польської кормиги пригнічену козацьку націю. Він-то утворив з України незалежне князівство і вдоволівся титулом гетьмана війська Запорозького, і син його перейняв це по нім у спадку, й Стани названого князівства по смерті його обирали далі своїх князів і ніяка держава не присвоювала собі права противитися цьому. Україна залежала тільки під деяким оглядом від царів московських.

Не розводитимуся далі про історію України; моя ціль — лише показати, що вона є вільним князівством і що Стани її вільно обирали гетьманів по своїй уподобі. Це факт установлений і правда загальновідома, що козацька нація і Україна були вільними. Яко така Україна увійшла з своїм гетьманом у договір вічного миру, заключеного коло Пруту в Молдавії, де вона називається союзницею султана;

яко така увійшла вона в договір з ханом татарським і в договір, який заключив гетьман Хмельницький зі шведським королем Карлом X і який можна бачити в архівах Корони Шведської.

Але найсильнішим і найнепереможнішим аргументом і доказом суверенности України є урочистий союзний договір, заключений між царем Олексієм Михайловичем, з одного боку, та гетьманом Хмельницьким і Станами України, з другого. Трактат цей уложений в 1654 р. і підписаний уповноваженими представниками. Цей, такий урочистий і докладний трактат, названий вічним, повинен був, здавалося, назавжди установити

спокій, вольності й лад в Україні. Це, певно, так і було б, якби цар так само сумлінно виконав би його, як у це вірили козаки. Вони передали московському війську свої твердині і злучили свої війська з царськими задля успіху загальної справи, але царські генерали, скориставши з довір'я названої нації, хитрощами захопили велику кількість інших укріплень і потім почали командувати, мовби господарі, в цілій країні.

Однак козаки залишили тінь суверенності і навіть по смерті гетьмана Хмельницького цар дав в 1658 р. грамоту Станам України.

Гетьман Брюховецький, удавшись в подорож до Москви під покривкою добра для України, вчинив так, що признано царя за протектора козаків. Це була основа всіх нещасть України. Україну примушено зректися прав козацького суверенітету. Громадянство досі не знає, чи Брюховецького примушено до цього негідного кроку погрозами, чи чемнішими способами. Але річ відома, що це зречення не касує ні в чому прав України, бо гетьман не міг дарувати того, що належало Станам. Дарма скаржилися козаки; в Україну вислано війська, які збройною силою тримали козаків у неволі і давали їм відчувати увесь тягар деспотичного панування.

Те, що я оце щойно сказав, показує кожній неупередженій людині безперечне право Станів України й воліючу несправедливість, учинену їй, поневолюючи козаків, позбавляючи їх власних прав та вольностей під прикриттям святого союзу і урочистого договору, котрий забезпечив їм уживання цих прав і вольностей. Але які б великі не були московські насильства, вони не дають ніякого законного права москалям щодо України. Навпаки, козаки мають за собою право людське й природне, один із головних принципів котрого є:

Народ завжди має право протестувати проти гніту і повернути уживання своїх стародавніх прав, коли матиме на це слушний час.

Такий слушний час настав для України, бо шведський король прийшов на поміч пригніченій Україні; козаки набрали відваги й думали тільки про те, як би використати цю нагоду, щоби визволитися з неволі. Князь Мазепа і Стани України ужили своєї влади в 1708 р., щоби знову заволодіти тим, що їм належало. Аби краще забезпечити собі свої вольності, вони злучилися з королем шведським і умовилися з ним, щоб ні з ким окремо не трактувати. Ось деякі точки договору, що відносяться до мого предмету:

1. Й. К. В. зобов'язується обороняти Україну і прилучені до країни козаків землі й негайно вислати туди задля цього

помічні війська, коли вимагатиме того потреба і коли помочі цієї проситимуть князь і Стани. Війська ці, вступаючи в країну, будуть під командою шведських генералів, але під час операцій в Україні Й. В. довірить керування ними князеві та його наступникам і це триватиме доти, доки Україна потребуватиме того війська, котрому Й. К. В. видаватиме платню, а козаки постачатимуть хліб і харчі.

2. Все, що завоюється з бувшої території Московщини, належатиме на підставі воєнного права тому, хто цим заволодіє, але все те, що — як виявиться — належало колись народові українському, передасться й задержиться при українським князівстві.

3. Князь і Стани України, згідно з правом, яким досі користувалися, будуть заховані і вдержані на всім просторі князівства і частин, прилучених до нього.

4. Іван Мазепа, законний князь України, у жоден спосіб не може бути позбавлений володіння цим князівством; до його смерті, яка — треба сподіватися — не наступить ще довго, Стани України заховують всі вольності згідно з своїми правами та стародавніми законами.

5. Нічого не зміниться в тому, що досі зазначено щодо герба й титулу князя України. Й. К. В. не зможе ніколи присвоїти цей титул і герб.

6. Для більшого забезпечення як цього договору, так і самої України, князь і Стани передадуть Й. К. В. на весь час, поки тягтиметься ця війна, а з нею й небезпека, деякі з своїх городів, а саме Стародуб, Мглин, Батурин, Полтаву, Гадяч.

Уповноважені його величності царя зазначають:

1. Що Україна ніколи не була незалежною, що з-під ярма невірних визволила її побідна зброя його царської величності.

2. Що коли б змінити щось, то цим би порушилися умови Карловицького договору¹.

Щодо першого пункту, то що з того, що Україна була колись польською провінцією, коли зважимо, що від 1649 р.² до наших днів її визнала як князівство ціла Європа і навіть сам Цісар. В ім'я якого принципу релігії і побожності Московський Двір, визволивши козаків з-під, так мовити, польської опіки, накинув їм — як показав це досвід — ярмо безконечно жорстокіше, ніж те, яке невірні накидають завойованим народам?

В кінці, коли, як-то дехто твердить — хоч таке твердження зовсім фальшиве, — що його царська величність придбав від поляків якесь право на Україну, то це право не може бути нічим іншим, як правом опіки, бо поляки ніколи не мали

іншого, тож і не могли передати більших прав, ніж самі мали, і — більше навіть — на які ніколи не претендували. Ось чому Й. Ц. В. не має жадної підстави відбирати Україні її вольності та привілеї.

Отже, з цього зовсім законно й природно виходить, що Карловицького трактату ні в чому не порушиться, коли оголоситься Україну вільною, якою вона була колись, з тими границями й межами, які мала вона перед тим, як була підступом поневолена. Я питаю, нащо цар включив Україну в інструкції щодо миру, котрий маєтсья укласти за посередництва Англії та Генеральних Штатів (Голляндії), коли він не хотів, щоб Україна брала участь у переговорах? Тому з повною рацією можна вивести з усього цього, що Московський Двір належить уважати за узурпатора України і що є причина покладатися на зрозуміння права природного й людського тими, хто читатиме це писання, що вони переконаються в безперечнім праві Станів України обрати п. Пилипа Орлика за свого гетьмана, і що цей гетьман може допоминатися посідання цієї країни і сподіватися повернення цього посідання від справедливості європейських держав, які є в силі наказати, щоб її йому звернено назад.

Це ж бо інтерес усіх європейських держав так зробити, щоб Україну звернено гетьманові Орликові, котрого вільно обрали й проголосили Стани України. Їх-бо власний інтерес — кажу я — обов'язує їх не санкціонувати і не давати спричиняти небезпечних для себе ж самих наслідків від узурпації, що її якась сильніша держава могла би вчинити над слабшою під єдиним прикриттям вигоди. Міжнародне право вимагає допомагати в крайніх випадках пригніченим громадянам; тим слухніше, справедливіше і в більшій згоді з обов'язком християнства й навіть гуманності причинитися до відбудування держав, гноблених тому лише, що повірили в союз³.

Стародавня історія завела б мене занадто далеко, якби я хотів наводити з неї приклади на доказ, що держави в тих часах завжди брали сторону пригнічених князів чи республік. Не брак нам і новітніх прикладів, і за останнє століття можна було бачити, як у цілім Цісарстві Італії, Льотарінгії, Померанії, Швеції і в багатьох інших місцях визнали мирові трактати повну суверенність князівств, на які держави виставляли свої права з різних титулів, а часом просто з причини завоювання⁴. Україна перебуває майже в такому самому становищі. Вона має ті самі права; невже ж не зробиться на її користь того, що було в звичаю робити для інших протягом стількох століть? А що цісар запропонував гетьманові Хмельницькому

свою гарантію, й король шведський теж яко союзник, то гетьман і Стани України мають причини бути переконаними, що гарантії трактатів в Оливі (козаки включені в Оливський мировий договір як союзники шведського короля) спричиняться до того, що не можна буде рабувати Україні її вольності. А тому, що всі європейські держави мають намір утримати цей трактат, що є основою європейського миру, то їм не тяжко буде знайти в ньому мотиви й способи поставити знову гетьмана Орлика в Україні і включити його в цей новий трактат.

Кажу-бо, що цей загальний мир не буде тривалим доти, поки не задовольниться справедливих жадань гетьмана Орлика щодо України, поки Московський Двір не задовольнить справедливих скарги конфедерації, на чолі якої стоїть гетьман. Не треба лякатися, що в разі відновлення цього князівства [України] через ослаблення Московщини порушиться європейська рівновага. Навпаки — як свідчить про це приклад Генеральних Штатів, котрі ніколи стільки не прислужилися спільній справі, як саме від часу, коли утворили могутню республіку. Та якщо можна думати, що цей останній доказ не досить переконуючий і що цар після цього миру зможе вжити всіх сил, щоб остаточно підбити й поневолити Україну, я не клопотатимуся виказувати труднощі, невігоди і крайності, до яких такий намір [царя], зможе довести цей народ [український], а саме кинутися стрімголов під турецьке панування. А тим більше не покликуватимуся на мотиви справедливості і слави, котрими повинні керуватися європейські держави, щоб звернути Україну її гетьманові. Все це було виказано й доведено. Скажу тільки, що коли всіх наведених мотивів не досить, то інтереси, котрих я де в чому вже торкався, зобов'язують європейські держави веліти повернути Україну, і тим самим обмежити державу [Московську], яка незабаром може змагати до повалення європейської свободи.

Ті, що дбають про інтерес цілої Європи, і кожної її держави зокрема, легко зрозуміють небезпеку для свободи Європи від такої агресивної держави. Вони можуть судити про це краще за мене не тільки з прикладів історії, але також завдяки глибокому досвідові й досконалій мудрості, котру мають про все, що відноситься до добра їх держав та інтересів Європи.

Треба сподіватися, що вони переконаються, що все сказане тут основане на доказах і досвіді минулого і що забезпечення та тривалість миру залежить у деякій мірі від реституції України.

ПРИМІТКИ

I. Маніфест 4 квітня 1712 року

Подано за виданням: ЗНТШ. — Т. 134—135. — Львів, 1924. — С. 134—136.

¹ При укладанні Переяславських пактів 1654 р. боярин В. Бутурлін відмовився присягати від імені царя, через це між Хмельницьким і ним точилися суперечки. Цар тільки пообіцяв, що бажання козаків виконає повністю.

² Текст угоди не зберігся.

³ Це був т. зв. асекураційний диплом Карла XII, виданий 10 травня 1710 р.

⁴ Великий володар — турецький султан. Цю угоду було укладено після 10 травня 1712 р. й оформлено Привілеєм.

II. Причини виходу України з-під Московського протекторату. Бл. 1712 р.

Пам'ятка збереглася не повністю. Подано за виданням: ЗНТШ. — Т. 92. Львів, 1909. — С. 15—18.

¹ Тобто Московщини і України.

² Шведський державний архів, копія зі збірки Н. Молчановського.

III. Вивід прав України, бл. 1712—1715 рр.

Подано за виданням: Вивід прав України. Нью-Йорк, 1964. — С. 86—94.

¹ В XVII—XVIII ст.ст. міжнародне право допускало «інтервенції», і тільки після Віденського конгресу (1815) «право невтручання» стає постулатом міжнародного права.

² П. Орлик має, мабуть, на увазі Вестфальський трактат (1648), який перекроїв Європу.

³ 30 травня 1660 р. трактат в Оливі закінчив Першу Північну війну між Швецією, Польщею, Австрією та Бранденбургом. Козаки брали участь у переговорах, і шведська дипломатія вимагала від Польщі допущення їх на конгрес, але в остаточній редакції трактату України нема. Неясно, чи свідомо пише Орлик про гарантію для України в Оливі, чи це елемент пропаганди. Оливський трактат поруч із Вестфальським став підвалиною публічного права Європи аж до Великої французької революції.

⁴ П. Орлик має на увазі Нідерланди, які були першою в Європі державою, яка утворилася на національному принципі, поставши збройно проти Іспанії — в цьому й була її антологія з Україною під час Хмельниччини.